

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

شعور

بناج البلاغه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

با نهج البلاغه آشنا شویم

نویسنده:

هیئت تحریریه بنیاد نهج البلاغه

ناشر چاپی:

بنیاد نهج البلاغه

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۶	با نهج البلاغه آشنا شویم
۶	مشخصات کتاب
۶	مقدمه
۷	نهج البلاغه کتابی جاودانه
۱۰	بنیاد نهج البلاغه
۱۳	کنگره هزاره نهج البلاغه
۱۴	رساله حاضر
۱۴	سخنان امام علی (ع)
۱۶	نگاهی به نهج البلاغه
۱۸	نمونه‌ی بی از گفتار دانشمندان درباره نهج البلاغه
۲۱	سید رضی کیست؟
۲۴	نهج البلاغه چگونه تالیف شد؟
۲۸	نهج البلاغه نه اولین و نه آخرین...
۳۱	شرح‌های نهج البلاغه
۳۴	ترجمه‌های نهج البلاغه
۳۶	دست‌نویس‌های نهج البلاغه
۴۲	درباره مرکز

مشخصات کتاب

عنوان و نام پدیدآور: با نهج البلاغه آشنا شویم/زیر نظر مرتضی محسنی کبیر

مشخصات نشر: [بی جا]: موسسه فرهنگی آرایه، ۱۳۷۴

مشخصات ظاهری: ۳۸ص. ۸×۱۹س.م

فروست: دعا؛ ۴

وضعیت فهرست نویسی: در انتظار فهرست نویسی (اطلاعات ثبت)

شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۱۱۷۶۹

مقدمه

«ضرب الله مثلا کلمه طيبه کشجره طيبه...»

«قرآن کریم»

سخن پاک و بارور،

چونان درخت پاک و بارور است...

که ریشه اش در ژرفای زمین،

ثابت و استوار،

و شاخسارش در شکوفایی و سربلندی،

به اوج آسمان،

که در هر زمان بهره و ثمره ی خود را

- به اجازه ی پروردگار -

عرضه می کند.

این چنین است سرگذشت نهج البلاغه.

(صفحه ۲)

نهج البلاغه کتابی جاودانه

«نهج البلاغه» چشمه ی زایا و جوشانی است که کند کاو در آن زاینده ترش نموده و اتصالش را به دریای عمیق معارف الاهی آشکار می سازد.

«نهج البلاغه» رهنمون یک نسل و یک قرن بوده، بلکه راهگشای همه ی نسلها، در همه ی قرنها است.

زاینده گی و جاودانگی «نهج البلاغه» از ذات آفریننده ی آن نشات گرفته و سایه ی کمرنگی است، از چهره ی پرفروغ و الاهی امیرالمومنین علی (ع).

این، گذشت زمان نیست که به این کتاب بزرگ جلوه و عظمت داده است، بلکه روح پر جلال و با حشمت علی (ع) است که به تک تک این واژه ها جان داده و به آن شکوه و جاودانگی بخشیده است.

آری «نهج البلاغه» کتابی که تجلی گاه عشق و شناخت، سیاست و انسانیت، حکومت و عدالت، حماسه و حکمت، تربیت و عبادت، فصاحت و بلاغت... است. شگفت انگیز آنکه این صحنه ها و پرده ها چنان به یکباره عوض می شود که می پنداری در عالم ارواح به سر میبری و گواهی که در تمامی این میدانها «حق» بر همه ی پندارهای «باطل» چیره و پیروزه شده است.

«شیخ محمد عبده» دانشمند و مصلح مشهور مصر، این حقیقت را بدین گونه بیان می کند:

(صفحه ۳)

... هنگامی که پاره یی از عبارات نهج البلاغه را به دقت می خواندم، صحنه هایی در نظرم مجسم می گشت که شاهد زنده یی برای پیروزی نیروی سخن و بلاغت بود: آنجا که دلها به برهان حقایق آمیخته می گشت و سپاه سخنان محکم

و نیرومند، چنان به درهم شکستن باطل و یاری ح بیا می خاست، که هر شک و باطلی را نابود می کرد. قهرمان این میدان که این پرچم پیروزی را به اهتزاز درآورده بود «امیرالمومنین علی بن ابی طالب» بود.

من هرگاه در مطالعه ی این کتاب، از فصلی به فصل دیگر می رسیدم، حس می کردم که پرده های سخن عوض می شود و آموزشگاههای پند و حکمت تغییر می یابد. گاه خود را در جهانی می یافتم که ارواح بلند معانی، با زیور عبارتهای تابناک آن را آباد ساخته است، این معانی بلند، پیرامون روانهای پاک و دلهای روشن می گردد، تا بدانها الهام رستگاری بخشد و به مقصد عالی که دارند برساند و از لغزشگاهها دورشان کرده به شاهراه محکم فضیلت و کمال بکشاند.

گاه می یافتم، که عقلی نورانی که هیچ شباهتی با اجسام ندارد، از عامل الوهیت جدا گشته است و به روح انسانی اتصال یافته، او را از لابلاهای پرده های طبیعت بیرون آورده تا سراپرده ی ملکوت اعلی بالا- برده است و تا شهودگاه فروغ فروزنده ی آفرینش رسانده است... (۱).

آری، این درخشندگی، همان رمزی است که این کتاب را، فروتر از کلام خالق و فراتر از کلام مخلوق قرار داده است.

کتابی که گویا، با مسائل و رویدادهای هر زمان همراه و همگام است

(صفحه ۴)

و با تمامی ویژگیها و ریزه کاریها و نیرنگها و جریانهای هر عصر آشناست.

آری، علی (ع) آنچنان به حقایق ثابت و لایتغیر ناموس آفرینش و هستی راه یافته، که سخنش در همیشه ی تاریخ، چونان آب حیات، زندگی را جاودانه می سازد.

آری، نهج البلاغه، از علی پرورش یافته در آغوش پرمهر پیامبر (ص) و سیراب شده از منبع جوشان وحی و رشد یافته ی در خانه ی قرآن

شگفت انگیز نخواهد بود.

علی بن ابی طالبی که، تمامی کلام خدا را با تمامی وجودش لمس کرده و تمام پیکره ی ایمان و جلوه ی همیشگی «حق» شده و خود در مدینه ی علم و دانش رسول الله است، کتابی جاودانه چونان نهج البلاغه از او سبب شگفتی نخواهد بود

این مطلب را نوشتاری دیگر نیازمند است، که طی قرن‌ها مجاهدان از عالمان و «مرزبانان حماسه ی جاوید» این راه را مشتاقانه و فداکارانه پیموده اند و منابعی عظیم و گسترده در دسترس حق جویان نهاده اند. (خدای آنان را پاداش دهد).

سخن از رمز جاودانگی نهج البلاغه بود. گوهری که غبار کهنگی بر آن نمی نشیند و هر روز بر درخشندگیش افزوده می گردد و جهان آن را بهتر شناخته و پذیرای آن می شود. زیرا سخن امامی است که تمامی دردها و نیازها را لمس کرده و چشیده و تمامی کورانها را پشت سر گذاشته و از همه ی کوره ها، ناب و خالص بیرون آمده و اینها به جز معرفت امامانه و لدنی او است. در این کتاب بزرگ، کلام والای علی (ع) است که در قالب جمله هایی کوتاه و زیبا تبلور یافته و راز کمال انسانی، صریح و آشکار به نمایش گذاشته شده و خط مستقیم فلاح و رستگاری را از کوره راهها و پرتگاهها متمایز ساخته است. از اینرو «نهج البلاغه» تنها راه و روش بلاغت را نشان نمی دهد. که «نهج الجهاد» است و «نهج الحیاه» است و «نهج الفلاح» و اینست رمز خلود نهج البلاغه.

(صفحه ۵)

اما فسوسا و دریغا! که هزار سال جامعه اسلامی به چنین گوهر تابنده و سرمایه ی گرانقدر کم توجه بود و توده ی امت اسلام و پیروان علی آنچنان که بایسته بود بهره ی شایسته از آن نبرد، گرچه

عالمان بزرگ بهره‌ها از آن بردند و زحمتهای فراوان برای دست یافتن به اعماق این دریای ژرف کشیدند. اما این اجتماع و فرهنگ جامعه بود که از آن محروم بود. تا در نیم قرن اخیر که نام «نهج البلاغه» نامی آشنا شد و مطالبش سرمشق حرکت آفرینان. امید بسیاری است که در آینده‌ی نزدیک برای همگی امت اسلامی «نهج البلاغه» «نهج الفلاح» باشد.

(۱) حساسترین فراز تاریخ به نقل از مقدمه‌ی نهج البلاغه «عبده».

بنیاد نهج البلاغه

آیا به چنین کتابی، می‌توان سطحی نگریست؟! و به خواندن ترجمه‌ی آن بسنده کرد؟! و یا فرازی از خطبه‌ی بی و فصلی از نامه‌ی بی را مطالعه کرد؟! آنکس می‌تواند روی کلمات امام علی (ع) تکیه کرده و از آن استفاده کند، که مانند غواصی توانا، در ژرفای دریای کتاب علی (ع) فرورفته و همه‌ی آن را بررسی کرده باشد و یا اگر خود فاقد چنین قدرت علمی و تحقیقی است بدون تفسیر و توضیح کاوشگران عالم راستین، قضاوت نکند البته این برنامه، ویژه‌ی نهج البلاغه نیست، همه‌ی مدارک و منابع اسلامی را باید همه‌جانبه با علم و دقت مطالعه و بررسی نمود و آنگاه به داوری نشست.

تمامی دانشمندان اسلامی معتقدند که «قرآن مجید»- که اولین منبع و برترین مدرک آیین مقدس اسلام است- بدون بررسی کامل و تفحص عمیق، بدون شناختن «عام و خاص»، «مطلق و مقید»، «محکم و متشابه» و «شان نزول» و بدون داشتن سرمایه‌ی علمی و آگاهی به معارف قرآنی، نمی‌توان به تفسیر و تبیین آن پرداخت و جان کلام و هدف قرآن را شناخت.

نهج البلاغه هم- که یکی از گرانقدرترین منابع فرهنگ اسلامی است- تا حدودی مشابه قرآن است، باید با داشتن توان علمی

ابعاد و زوایای آن را بررسی کرد تا به اعماق سخن علی (ع) راه یافت و آنگاه در زمینه های جهان بینی الهی و ایدئولوژی اسلامی و به دست آوردن راه رسم یک زندگی سعادتبخش از آن بهره جست.

و این کار مهم از عهده ی یک فرد بیرون است. گروهی از دانشمندان متعهد باید بر سر این کار نیرو بگذارند تا نتیجه ی مطلوب به دست آید.

متفکر بزرگ اسلامی آیت الله «شهید مرتضی مطهری» از آن جهت که نهج البلاغه ناشناخته مانده بود و از فضای کتابخانه ها و مراکز علمی، پا فراتر نگذاشته و به میان مردم راه نیافته بود، خاطری رنجیده و دلی سوخته داشت. معتقد بود که برای شناساندن این کتاب و استفاده ی همه جانبه، از آن، گروهی باید گردهم آیند و موسسه یی را بنیان گذارند.

جدا هم جای تاسف بود که در رژیم گذشته برای برخی از کتابهای داستانی، موسسه و بنیاد پدید آورده و هزینه های گزافی را به ملت محروم ایران تحمیل کرده بودند. (۱).

ولی برای قرآن و نهج البلاغه، نه تنها مرکزی و موسسه یی نبود، بلکه تحقیق و بررسی و شناساندن آن، جرمی بزرگ بود و کیفری سنگین به دنبال داشت.

سرانجام در سال (۱۳۵۵) با رهنمودهای استاد شهید مطهری «بنیاد نهج البلاغه» پا گرفت و برادرانی گردهم آمدند و کار را با هدفهای زیر آغاز کردند:

۱- رده بندی علوم و معارف والای علوی در نهج البلاغه.

۲- فیش برداری، از موضوعات و رده بندیهای آماده شده از نهج البلاغه.

۳- نوشتن یک تفسیر موضوعی پیرامون علوم و معارف نهج البلاغه.

۴- نوشتن درسهایی در زمینه های گوناگون از نهج البلاغه برای

۵- ایجاد یک موسسه مکاتباتی و انتشار درسهایی از نهج البلاغه و دیگر معارف اسلامی، برای

شناختن هر چه بهتر اسلام از دیدگاه نهج البلاغه و دیگر منابع اسلامی.

۶- چاپ یک نهج البلاغه ی مصحح به روش عالی تصحیح.

۷- ترجمه ی فارسی نهج البلاغه. ترجمه یی که از هر نظر جالب و تا حد مقدور بی عیب و نقص.

۸- ترجمه ی نهج البلاغه به زبانهای زنده ی جهان.

۹- چاپ و نشر ترجمه های کهن نهج البلاغه.

۱۰- تصحیح و چاپ نسخه های دستنویس از شرحهای گوناگون نهج البلاغه که تاکنون چاپ نشده است.

۱۱- ایجاد یک کتابخانه و جمع آوری تمامی کتابها و رساله هایی که پیرامون نهج البلاغه نوشته شد هاست، اعم از خطی و چاپی...

۱۲- تهیه ی فیلم و میکرو فیلم از نسخه های گوناگون نهج البلاغه و شروح و ترجمه ی آن که در کتابخانه های ایران و دیگر کشورها موجود است.

۱۳- رابطه با انجمن های اسلامی و مجامع علمی ایران و شناساندن هر چه بهتر نهج البلاغه.

۱۴- رابطه با مجامع اسلامی، علمی و فکری جهان برای معرفی نهج البلاغه...

همانگونه که از پیش گفتیم این بنیاد با حداقل امکانات تاسیس شد.

نخست برادران، موضوعات و عناوین را آماده و فیش برداری را آغاز کردند و بیش از ۵۰۰ فیش در ۱۲۰ عنوان اصلی و فرعی تهیه شده بود، که کم کم انقلاب ایران اوج گرفت و برادران هر کدام در سنگرهای گوناگون فعالیت می کردند. که با یاری خداوند متعال و رهبری پیامبرانه ی «امام خمینی» و با شرکت همه جانبه ی امت، انقلاب کبیر اسلامی ایران پیروز شد و طاغوت در گورستان تاریخ دفن شد و برادران هر کدام در سنگری از

(صفحه ۸)

انقلاب دفاع می نمودند. نزدیک دو سال تمام بنیاد هیچ گونه فعالیتی نداشت.

انقلابیون مسلمان راستین، انقلاب فرهنگی را بیش از هر چیز دیگر اصل می دانستند و بدان پای می فشردند.

چه آنکه نسل جوان رها شده از اختناق و گریخته از کویر

فرهنگ استعماری، تشنه ی دریافت فرهنگ اصیل و ناب اسلام بود.

اندکی درنگ، دشمن فرصت طلب را امکان بهره برداری می داد و کوچکترین تاملی جایز نبود.

از اینرو در سال ۱۳۵۸ بنیاد کار را دوباره آغاز کرد. می خواست هدفهای خود را فعالانه دنبال کند و از این راه به انقلاب فرهنگی کمکی کرده باشد و تا حد توانایی خود خلا معارف و تفکر اسلامی را پر کند.

(۱) همانند: بنیاد شاهنامه ی فردوسی...

کنگره هزاره نهج البلاغه

هزارمین سال تالیف نهج البلاغه فرا رسیده بود و خود بهترین فرصت بود تا اندیشمندانی که سالیان درازی در این کتاب عظیم تحقیق و بررسی کرده اند گرد یکدیگر جمع شوند و ثمره ی زحمتهای و کوششهای خود را در اختیار عاشقان نهج البلاغه قرار دهند.

از این رو بنیاد بر آن شد، تا کنگره یی به مناسبت هزاره ی نهج البلاغه تشکیل دهد.

نکته قابل ذکر آنست که کنگره های علمی که در گذشته برگزار می شد، همانند دیگر جریانها بر پایه ی سنتهای طاغوتی قرار داشت و در ضمن سرپوشی بر جنایتها و خیانتها بود.

شکستن قالبهای طاغوتی کاری ضروری و یکی از زاویه های انقلاب فرهنگی بشمار می رفت.

لذا، بنیاد نهج البلاغه، تصمیم گرفت کنگره را در جو و فضایی اسلامی، با کمترین هزینه برگزار کند.

(صفحه ۹)

دهها تن از دانشمندان متعهد و اسلام شناس و عارفان به نهج البلاغه، از داخل و خارج ایران دعوت شدند. نزدیک به ۲۰۰۰ صفحه، مطالب گوناگون، پیرامون نهج البلاغه، از این اساتید به بنیاد نهج البلاغه رسید که در حدود ۲۰ رساله فارسی، عربی، انگلیسی در قطع وزیری به چاپ رسانده و بیش از ۲۰ مقاله در اندازه ی نیم ورقی تایپ و تکثیر نموده که بعدا در دو مجلد به عنوان یادنامه ی کنگره چاپ خواهد شد.

در ضمن بنا بود، این

کنگره در عید سعید غدیر ۱۴۰۰ برگزار شود، ولی به علت پیشامد جنگ تحمیلی و خائنانه حزب بعث عراق کنگره به تاخیر افتاد و سرانجام بنا شد در هفته ی میلاد امیرالمومنین رجب ۱۴۰۱ برابر با اردیبهشت ۱۳۶۰ در مدرسه ی عالی شهید مطهری برگزار گردد.

و من الله التوفیق و علیه التکلان

بنیاد نهج البلاغه

تهران- ایران

ص - ب - ۹۸/۶۳۳

(صفحه ۱۰)

رساله حاضر

رساله ی حاضر کوششی است، در معرفی اجمالی نهج البلاغه، چه آنکه فراوانند کسانی که نام نهج البلاغه بر ایشان آشناست، اما از سرگذشت آن هیچگونه اطلاعی ندارند. برای آنکه، این کسان به اجمال، از سیر هزار ساله ی نهج البلاغه، آشنا شوند این رساله نوشته شده است.

(صفحه ۱۲)

سخن امام علی (ع)

علی بن ابی طالب (ع) نمونه ی عالی اسلام و جلوه پرفروغ ایمان و تقوی و قرآن ناطق است. رهبریت که جهان با نامش آشناست. اعمال و خصال برجسته ی او، در حقیقت نمایشگر قرآن و سنت است. سخنانش، روشنگری است که پرده از روی این حقیقت برمی دارد و خطوط و نقشهای آن را روشن می سازد.

گفتار علی (ع) چون از حقیقت و دانشی بیکران سرچشمه می گرفت و پس از کلام خدا- قرآن- و سخن پیامبر، برترین سخن بود، عالیتین و بهترین اثر را در جانها می گذاشته و مانند قرآن مورد توجه همگان قرار می گرفته است و با حفظ و ضبط و آموزش و اقتباس در میان مسلمانان راه جاودانگی را می پیموده است.

بلندی و اوج سخن علی (ع) نه تنها دوستان و شیعیان را به تحسین و تجلیل واداشته است بلکه دشمنان را هم مجذوب خود ساخته تا آنجا که معاویه می گوید: «جز پیامبر هیچ کس بهتر از علی سخن ایراد نکرده است.» (۱) و علی (ع) بود که در فراز و نشیب زندگی و در گرماگرم جنگ و آرامش صلح و بر فراز منبر روحهای افسرده را صیقل می زد و در همه حال مقاصد عالی خود را به بهترین وجه بیان می کرد (۲).

از عبدالحمید «کاتب» - سخنور و نویسنده نامی و چیره دست عرب که از جوانی در بلاغت و ادبیت شهره گشت و نویسنده ی
آخرین

خلیفه ی اموی بود- پرسیدند چگونه بدین مرتبه رسیدی؟ در پاسخ گفت: «من هفتاد خطبه از خطابه های علی (ع) را حفظ کردم و همین در وجود من به منبع جوشانی از علم و ادب مبدل شد» (۳) و همچنین «ابن مقفع» بلاغت و ادبیت را از کلمات علی (ع) آموخت. (۴).

(صفحه ۱۳)

و نیز «ابن نباته» خطیب معروف مصری متوفای (۳۷۴ هجری) گفته: «من با فراگرفتن و حفظ صد فصل از پنندهای علی (ع) گنجینه ی دانشی اندوخته ام که انفاق و دهش بر آن می افزاید». (۵).

(صفحه ۱۵)

(۱) مصادر نهج البلاغه، ج ۱ ص ۳۸.

(۲) مصادر نهج البلاغه ج ۱ ص ۳۸.

(۳) مصادر نهج البلاغه ج ۱ ص ۴۰.

(۴) مصادر نهج البلاغه ج ۱ ص ۴۰.

(۵) مصادر نهج البلاغه ج ۱ ص ۴۱.

نگاهی به نهج البلاغه

«نهج البلاغه» (۱).

نامی است که عالم و ادیب نامی اسلام «سید رضی» آن را برای گزیده یی از خطبه ها، نامه ها و حکمت‌های امام علی (ع) انتخاب کرد.

تالیف این کتاب در ماه رجب ۴۰۰ هجری به پایان رسیده است، شامل ۲۳۷ خطبه، ۷۹ نامه و ۴۸۰ کلمه کوتاه و آموزنده است.

از نخستین زمانیکه نسخه های این کتاب به وسیله ی «سید رضی» در جامعه ی علم و ادب راه یافت و با استقبال کم نظیری روبرو گردید و شگفتی همگان را برانگیخت و در کرسیهای تدریس مورد بحث و آموزش اندیشمندان قرار گرفت.

استقبال بی مانند، از «نهج البلاغه» به خاطر مزایا و زیباییهای لفظی و معنوی و جامعیت و سبک محکمی است که در آن به روشنی مشاهده می شود و این کتاب را از حیث «نثر زیبای عربی» نیز در مقام برتر و «درجه اول» قرار می دهد. (۲).

علی (ع) در گفتار خود، دانش، سیاست و معنویت را با فصاحت و بلاغت و گزیده گویی درهم

آمیخته است به طوری که هر کس «نهج البلاغه» را بخواند و با ادبیات عربی آشنا باشد، به روشنی این حقیقت را درک می کند.

(صفحه ۱۷)

(۱) «نهج البلاغه» یعنی شیوه ی آشکار بلاغت.

(۲) شرح نهج البلاغه ی «ابن ابی الحدید» جلد ۱ مقدمه ی «محمد ابوالفضل ابراهیم» ص ۷.

نمونه یی از گفتار دانشمندان درباره نهج البلاغه

۱- استادش شیخ محمد عبده می گوید: «نهج البلاغه با مطالبی که دربردارد می تواند هدفهای هر نویسنده و گوینده یی را تامین کند. در این کتاب: ترغیب، تنفر، سیاست، جدل، اصول تمدن، حقوق متقابل اجتماع و رهبر، قوانین عدالت پند و نصیحت وجود دارد و هیچ اندیشه و خواسته یی بر دل انسان نمی گذارد جز آنکه بهتر و کاملترش در این کتاب یافت می شود.»

۲- استاد محمد حسن نائل المرصفی گوید: «نهج البلاغه برهانی است روشن بر اینکه علی (ع) بهترین نمونه ی زنده ی روشنائی و دانش و هدایت و فصاحت و معجزه ی قرآنی است.»

در این کتاب برای علی (ع) دلائل و نشانه هائی از دانش وسیع و سیاست صحیح و موعظه های روشنگر، به چشم می خورد که نظیر آن را در آثار هیچیک از دانشمندان بزرگ و فیلسوفان نابغه نمی توان دید.

علی (ع) در این کتاب، در ژرفای دانش و دین و سیاست فرورفته و در تمام مسائل آن، نمونه یی آشکار بیرون آمده است...» (۱).

۳- شیخ ناصیف یازجی به فرزندش ابراهیم سفارش می کند که: «هرگاه خواستی در دانش و ادب و انشاء و نگارش بر دیگران تفوق جویی حتما «قرآن» و «نهج البلاغه» را از بر کن.» (۲).

۴- دکتر زکی مبارک می گوید: «من معتقدم، اندیشه و نظر در «نهج البلاغه» شهادت و مردانگی و عظمت روح به انسان می دهد، زیرا این کتاب از روح بزرگ و نیرومندی صادر گشته که با همه ی مشکلات همچون شیری پولادین اراده، روبرو

۵- استاد امین نخله گوید: «هر کس بخواهد روح تشنه ی خود را از سخن علی (ع) سیراب سازد باید به «نهج البلاغه» روی آورد و آن را با دقت صفحه به صفحه بخواند و گام نهادن در پرتو نهج البلاغه را فراگیرد.» (۴).

۶- محمد امین النواوی در این زمینه بیانی دارد که فشرده اش این است: «علی (ع) تمام قرآن را حفظ داشت و بر اسرار آن آگاه بود و قرآن با خون و گوشتش آمیخته بود. خواننده می تواند این مطلب را در «نهج البلاغه» ببیند و مقدار بهره وری علی را از قرآن لمس کند. قرآن نیز هر انسانی را از حیث پرورش و تهذیب کفایت می نماید و تاثیرش به حدی است که «الکن زبان» را سخنوری فصیح و افسونگر می سازد تا چه رسد به مثل علی (ع) با آن کمال و استعداد که روح خود را پاک ساخته و پست پا به دنیا زده آئینش را از هر شائبه بی خالص کرده باشد.

پس تردیدی نیست که علی (ع) در اثر دریافت پرتوهای قرآنی، چشمه های دانش و حکمت از منبع جوشان دلش بر زبانش جاری می گردد.

علی (ع) در خطبه هایش، روشی تازه و راهی نو و دریایی بزرگ از مباحث توحید، خداشناسی و فلسفه ی عالی الهی پیش روی دانشمندان ربانی می نهد که برای هیچکس جز پیامبر اسلام سابقه نداشته است.

او در زمینه ی اسرار جهان آفرینش، روحیات مردم و جامعه شناسی، راههای پیشروی و عقب نشینی شیطان، دنیا و گرفتاریهای آن، آغاز آفرینش، مرگ، زمین و آسمان، فرشتگان و فرشته ی مرگ، سخن نغز گفته است. آن حضرت در خطبه های خود، وارد میدان سیاست گشته و پیرامون بیعت، پیمان بستن، وفاداری، انتخاب فرد اصلح... حقایقی را بیان

کرده و یاوران حق را مورد توجه قرار داده و مردم را به جهاد دعوت نموده و با منطقی کوبنده و همه جانبه، مخالفین را تعقیب و محکوم کرده است.

و نیز او از امتیاز دیگری برخوردار بود که به غیر از «رسول خدا» هیچکس از آن

(صفحه ۱۹)

بهره ور نبود و آن پیشگوییهای وی است درباره ی آینده ی امت اسلامی و بعضی از فرقه های آن چون «خوارج» و دیگران، خبر دادن از حادثه ی «صاحب الزنج».

آن حضرت از طب و تشریح و توصیف ویژگی های حیوانات مانند خفاش و طاووس و نیز از انسان و اسرار و شگفتیهای نهفته ی او، به گونه یی سخن گفته که برای مردم آن عصر و تامی زمانها تازگی دارد.

و همچنین نامه هایی که آن حضرت به شریح قاضی، معاویه و نمایندگان خود نگاشته و سفارشی که به فرزندش امام حسن در بازگشت از «صفین» نموده، بهترین نمایشگر اطلاعات عمیق او در مسائل دینی، سیاسی، علمی و اجتماعی می باشد.

آری آن حضرت پس از تشریح آن موضوعات با عبارتهای صحیح و روشن، ارزشهای عالی انسان را در برابر همه به نمایش درآورده و برنامه ی اصیل و صحیح اسلامی را برای نیل به هدفهای کامل زندگی نشان داده است.

زیبایی عبارات نهج البلاغه از حیث ترکیب لفظی و سبک ادبی این امتیازات را دارد:

۱- در انواع کلمات: مفرد، جمع، مذکر، مؤنث، حقیقت و مجاز سرمایه یی غنی برای فرهنگ الفاظ عربی است.

۲- مجازها و کنایه ها در قالبهای جالب و نوینی آمده است.

۳- ایجاز و اطناب (۵) در جای متناسب خود به کار رفته است و ما این مطلب را در خطبه ها و نامه های طولانی و گاه متوسط یا کوتاه آن حضرت به

روشنی مشاهده می کنیم.

۴- محسنات و نوآوریهای لفظی از جناس تا ترصیع و قلب و عکس جناس یا تجنیس در اصطلاح فن بدیع: آوردن دو کلمه که در لفظ شبیه و همجنس اند ولی در معنی مختلف هستند.

توضیح: در اصطلاح فن بدیع آنست که دو مصراع یا دو جمله ای بیاورند که وزن و سجع کلماتش مطابق هم باشد مانند:

هوا شد تیره و گریان بسان دیده ی وامق

زمین شد تازه و خندان بسان چهره ی عذرا

قلب و عکس: یعنی وارونه کردن و برگرداندن چیزی یا مطلبی و در اصطلاح فن بدیع: لفظ مقدم را موخر و موخر را مقدم ذکر کردن مثل: «خداوند زنده را از مرده بیرون می آورد و مرده را از زنده» در جمله ی اول «زنده» بر «مرده» مقدم ذکر شده و در جمله ی دوم برعکس.

۸- «جولات اسلامیة» نگارش محمد امین النواوی صفحه ۹۹ تا ۱۰۴.

(صفحه ۲۰)

(۱) جولات اسلامیة ص ۹۸.

(۲) «نظرات فی القرآن» تالیف محمد غزالی ص ۱۵۴.

(۳) عبقریه الشریف الرضی ج ۱ ص ۲۹۶.

(۴) «ماه کلمه من کلام الامام علی».

(۵) ایجاز یعنی کوتاه و مختصر گویی و اطناب یعنی طولانی و به درازا سخن گفتن، که هر یک به جای خود نشانه ی بلاغت و مهارت سخنوری و نویسندگی است.

سید رضی کیست؟

(صفحه ۲۱)

ابوالحسن محمد بن حسین ملقب به «شریف رضی» و معروف به «سید رضی» جد پنجمش امام هفتم «موسی بن جعفر (ع)» است. وی در سال «۳۵۹» قمری متولد شد و ششم محرم سال «۴۰۶» درگذشت.

از کودکی به تحصیل دانش پرداخت و با جدیت و پیگیری و هوش سرشار در فهم دانش و شعر و ادب بر دیگران پیشی گرفت.

در زمینه بررسی و تحقیق امتیاز و اعجاز

قرآن، کتاب بی نظیری به نام «حقایق التاویل» نوشت و در بررسی و تشریح سخنان «پیامبر» و انواع استعاره و مجاز و نکات جالبی که در کلمات آن حضرت به چشم می خورد، کتابی به نام «المجازات النبویه» تالیف نمود که شامل «۳۶۱» حدیث از احادیث رسول گرامی اسلام می باشد.

و نیز از میان سخنان علی (ع) آنچه را که دارای جنبه های جالب لفظی و معنوی بود و از حیث «بلاغت» مقام والاتری داشت برگزید و آنها را بر سه محور: خطبه ها، نامه ها، کلمات قصار قرار داد و آن را «نهج البلاغه» نامید.

و همچنین در زمینه شعر سید رضی بهترین شاعر «قریش» بود و طایفه قریش در شعر و شاعری از تمام افراد عرب برترند، پس او بهترین شاعر عرب است.

علاوه بر اینکه شعر «رضی» از نظر «عفت کلام» و هدفداری بر دیگر اشعار دوره ی او امتیاز دارد، وی از ناسزا و هجو گویی و کلمات زشت، در شعر، خودداری می کرد و شعر و شاعری را وسیله ی کاسبی و تقرب به دستگاه خلفاء و پادشاهان قرار نمی داد و آنقدر با اراده و آزاد مرد بود که هرگز از کسی تملق نگفت تا آنجا که شاهان «آل بویه» هرچه کوشیدند جایزه یی به وی دهند زیر بار نرفت و نپذیرفت و حتی «صله های» پدر خود را پس فرستاد

دکتر زکی مبارک می گوید: «شریف رضی در جهان ادب با دشوارترین بد رفتاریها روبرو شد و اگر دیوان شعر او به زبان فرانسوی یا انگلیسی یا آلمانی بود اهل

(صفحه ۲۲)

این زبانها، صدها کتاب پیرامون آن می نوشتند و ده ها مجسمه برایش می ساختند» (۱) و گذشته از اینها، «شریف رضی» نویسنده یی بزرگ و توانا بود که در

فنون نگارش پیشگام و یکه تاز بوده است و «ابواسحق صابی» (۳۸۴-۳۴۹ ه) از میان نامه های او کتابی به نام «الرسائل» گردآوری نموده است.

در واقع کمتر کسی مانند سید رضی، در زندگی موفق بوده و اگر او هیچکاری انجام نمی داد جز همین سخنان برگزیده ی علی (ع) - نهج البلاغه - باز بزرگترین خدمت را به شیعه بلکه همه ی مسلمین عرضه کرده بود.

مرگ «شریف رضی» جهان اسلام را عزادار ساخت و شعراء در مرثیه ی او اشعار فراوانی سرودند و برادر فقیه و دانشمندش، «شریف مرتضی» - علم الهدی - از شدت اندوه و تاثیر نتوانست در تشییع و دفنش شرکت جوید و به حرم مطهر امام هفتم «موسی بن جعفر» (ع) پناه برد تا اینکه در پایان روز، «فخرالملک» آمد و با خواهش و تمنا وی را به خانه اش بازگردانید.

تاکنون چندین کتاب پیرامون شخصیت «سید رضی» نگارش یافته که از آن میان شش کتاب به زبان عربی و یک کتاب به زبان فارسی را به نام «کاخ دلاویز» می توان نام برد. (۲).

(صفحه ۲۳)

(۱) «عبریه الشریف الرضی»، جلد ۱ صفحه ۱۹.

(۲) کتابی در شرح حال «سید رضی» در سلسله انتشارات کنگره ی هزاره ی نهج البلاغه به وسیله بنیاد نهج البلاغه منتشر شده است.

نهج البلاغه چگونه تالیف شد؟

(صفحه ۲۴)

«سید رضی» که از دانشمندان بزرگ نیمه ی دوم قرن چهارم به شمار می رود در عصر گسترش و شکوفایی دانش و فرهنگ اسلامی به سر می برده است، عصریکه از حیث منابع سرشار فرهنگ اسلامی و فراوانی و اهمیت کتابخانه های عمومی و خصوصی در تاریخ کم سابقه است.

زیرا تا این زمان هنوز سرزمینهای اسلامی مورد هجوم وحشیانه ی دشمنان قرار نگرفته بود و کتابخانه ها و کتب آن از حمله ی ویرانگر اقوامی چون مغول و مسیحیان

اروپا مصون مانده بود.

و اینک ما به مهمترین کتابخانه های آن عصر- که می توانسته مرجع استفاده ی سید رضی در جمع آوری «نهج البلاغه» قرار گیرد- اشاره می کنیم:

۱- کتابخانه ی «دار العلم» با ۸۰۰۰۰ (هشتاد هزار) نسخه که به برادرش سید مرتضی «علم الهدی» تعلق داشته است.

۲- کتابخانه ی عمومی «بیت الحکمه» که در سال «۳۸۱» هجری به دست ابونصر «شاپور بن اردشیر» وزیر بهاء الدوله دیلمی در یکی از محله های «کرخ» بغداد تاسیس گردید و از همان آغاز کار با بیش از ۱۰۰۰۰ (ده هزار) کتاب از کتب عربی و فارسی و چینی و هندی و رومی کار خود را شروع کرد و به تدریج از ثروتمندترین کتابخانه های بغداد گشت.

۳- کتابخانه ی عمومی «بیت الحکمه» که در زمان «هارون الرشید» تاسیس گردید و سایر خلفای عباسی خصوصاً مامون در توسعه آن بسیار کوشیدند و علاوه بر جمع کتب عربی و اسلامی، در آن کتابهایی با ترجمه یا بدون ترجمه از زبانهای یونانی، سریانی، فارسی، هندی و مصری، فراوان وجود داشت.

۴- کتابخانه ی «قرطبه» در سرزمین اندلس، تاسیس «حکم بن ناصر»، که از ۳۵۰ تا ۳۶۶ هجری در آن سرزمین حکومت می کرد همانند مامون عباسی به دانش و دانشمندان اظهار علاقه می نمود و کسانی را برای تهیه و خرید کتاب به اطراف جهان

(صفحه ۲۵)

می فرستاد و از همان آغاز برای این کتابخانه فهرست های موضوعی ترتیب داد. در این کتابخانه ۴۰۰۰۰۰ (چهارصد هزار) جلد کتاب بوده است.

۵- کتابخانه ی عمومی «خزانه الکتب» در مصر با ۱۶۰۰۰۰۰ (یک میلیون و ششصد هزار) جلد کتاب که با تدبیر و تشویق «یعقوب بن کلس» وزیر «العزیز بالله» دومین خلیفه فاطمی و کمک شخص خلیفه تشکیل گردید.

و با این مقیاس و میزان

می توان وسعت و حجم دیگر کتابخانه های عمومی را که در سایر شهرها و سرزمینهای اسلامی وجود داشته، حدس زد.

تازه اینها غیر از کتابخانه های خصوصی و شخصی یی است که معمولاً دانشمندان برای استفاده ی خود تهیه می کرده اند مانند:

۱- کتابخانه ی «صاحب بن عباد» که به اندازه ۴۰۰ (چهارصد) بار شتر بوده است و اگر برای هر شتر صد جلد کتاب در نظر بگیریم مجموعاً ۴۰۰۰۰ (چهل هزار) کتاب می شود.

۲- کتابخانه ی «ابن ابی بعره» که تنها قسمتی از آن را کتابهایی به وزن سیصد رطل (۱) تشکیل می داده که در کاغذهای مصری و چینی و خراسانی و... نگارش یافته اند.

و در این کتابخانه مدارک و نامه ها و عهدنامه هایی به خط حضرت علی و امام حسن و امام حسین (ع) موجود بوده است.

قطعا از نظر منابع و مدارک، امکانات فراوانی برای سید رضی - گردآورنده ی نهج البلاغه- وجود داشته که برای ما در این زمان میسر نیست زیرا در اثر گذشت زمان و حمله های بیرحمانه ی دشمنان، بسیار از آن اسناد و مدارک نابود گشته است.

گویند: وقتی که هلاکو خان مغول وارد بغداد شد از کتابهای کتابخانه ها بر روی رود بغداد پلی ساخت که لشکریانش از آن عبور کنند و دستور داد کتابهای باقیمانده را در آتش سوزاندند!

و نیز تاریخ نگاران نقل کرده اند: زمانی که اروپائیان، به سرزمین طرابلس شام اکنون از شهرهای لبنان است- حمله کردند سه میلیون، کتاب را آتش زدند!

(صفحه ۲۶)

و حتی به علت درگیریهای سیاسی و مذهبی و تهمت هایی که گاهی به رال علم و فلسفه وارد می گردید بسیاری از کتابها توقیف و نابود گشت.

«سلطان محمود» غزنوی در نامه ای که به «القادر بالله» خلیفه ی عباسی به بغداد فرستاد چنین گزارش داد که: «در

سال ۴۲۰ هجری پس از جنگ با فرقه های باطنیه، معتزله، رافضیه، شیعه و اعدام گروهی از ایشان به قدر پنجاه بار شتر از کتابهای آنان را تغییر داده است و کتابهایی که درباره ی مرام و مذهب فلاسفه و معتزله و شیعه بوده، به دلیل بدعت بودن، همه را پای چوبه دار اعدامیان سوزانیده است.»

با اینحال آیا شما انتظار دارید تمام یا نیمی از منابع و مدارکی که در اختیار سید رضی بوده به دست ما نیز رسیده باشد؟

با وجود اینها، تاکنون عده یی از دانشمندان با تحمل کوشش و رنج فراوان در صدد استخراج مدارک «نهج البلاغه» برآمده و در این زمینه کتابها و مقاله هایی نگاشته اند که سه کتاب زیر از مهمترین آنها است:

۱- «ما هو نهج البلاغه» نوشته سید «هبه الدین شهرستانی» که به فارسی نیز تحت عنوان «نهج البلاغه چیست؟» ترجمه شده است. (۲).

۲- «مدارک نهج البلاغه» تألیف «شیخ هادی کاشف الغطاء».

۳- «مصادر نهج البلاغه» نگارش محقق توانا سید «عبد الزهراء حسینی خطیب» و این کتاب بهترین و جامعترین کتاب در موضوع خویش است. و ما در نگارش این رساله بیشتر از آن استفاده کرده ایم.

مؤلف محترم این کتاب زحمات بسیاری را تحمل نموده و از میان بیش از صد کتاب که از کتب و مدارک معتبر شیعه و سنی به شمار می رود و همه قبل از سال (۴۰۰) چهارصد هجری (تاریخ پایان تألیف نهج البلاغه) نگارش یافته اند، مدارک نهج البلاغه را استخراج نموده است و با این خدمت بزرگ خود، راهگشای کسانی است که: جویای اطلاع از منابع و مدارکی هستند که سید رضی احیاناً از روی آنها مدارک «نهج البلاغه» را جمع آوری کرده است.

(صفحه ۲۸)

(۱) رطل پیمانہ یی بوده که اجناس را با آن

وزن می کرده اند و کمترین رطل، رطل عراقی بوده، تقریباً معادل ۱۳۰ درهم یعنی ۳۸۵ گرم، بنابراین سیصد رطل می شود ۱۵۴ کیلو (غایه التعديل صفحه ی ۹).

(۲) این کتاب در سلسله انتشارات کنگره ی هزاره ی نهج البلاغه به وسیله ی بنیاد نهج البلاغه تجدید چاپ شده است.

نهج البلاغه نه اولین و نه آخرین...

هرچند کتاب گرانبھائی نهج البلاغه از جهت انتخاب و نظم و ترتیب مطالب بهترین کتاب از میان کتابهایی است که تا به حال پیرامون خطبه ها و کلمات علی (ع) نگارش یافته اما بایستی این حقیقت را نیز مورد توجه قرار داد که «نهج البلاغه» نخستین کتاب در این زمینه نیست همانطور که آخرین کتاب نیز نمی باشد.

دانشمند محقق، عبد الزهراء خطیب به غیر از نهج البلاغه «۴۶» کتاب دیگر را که به قلم دانشمندان شیعی و سنی در تدوین سخنان علی (ع) نگارش یافته، با ذکر اسم نویسنده و تاریخ تالیف آن به طور مفصل نام می برد که «۲۲» کتابش پیش از تاریخ «نهج البلاغه» نوشته و نشر شده است.

اینک به پاره ای از آنها اشاره می کنیم:

۱- «خطب امیرالمومنین علی المنابر...» (۱).

نوشته ی زید بن وهب جهنی. نویسنده ی این کتاب قبل از اسلام (در عصر جاهلیت) به دنیا آمد و در زمان دعوت پیامبر (ص) مسلمان شد. اما به دیدار آن حضرت موفق نگردیده است او از مسلمانان با عظمت و از سربازان فداکار لشکر علی (ع) بود و در سال ۹۶ هجری در گذشت.

وی نخستین مولف و گردآورنده ی سخنان علی (ع) است و قهراً آنچه را که خود از امیرالمومنین (ع) شنیده جمع آوری و ضبط نموده است.

۲- «خطب امیرالمومنین»: نوشته «مسعده بن صدقه عبیدی» که از امام ششم و امام هفتم نیز روایاتی شنیده و نقل کرده و در زمینه ی احادیث و معارف

شیعه کتابهایی نگاشته که یکی از آنها کتاب نامبرده، درباره ی سخنان علی (ع) است. دانشمند بزرگ، سید هاشم بحرانی متوفای سال «۱۱۰۷» نسخه یی از آن را در دست داشته و در کتاب تفسیر خود: «تفسیر البرهان» مطالب فراوانی از آن نقل و استفاده کرده است.

۳- کتاب «الخطبه الزهراء لامیرالمومنین (ع)»: تالیف مورخ بزرگ شیعی

(صفحه ۲۹)

«ابومخنف» متوفای سال «۱۷۵» هجری، این نویسنده مورد اعتماد علمای سنی نیز بوده و افرادی مانند «طبری» و «ابن اثیر» رویدادهای تاریخی را از او نقل کرده اند.

۴- «خطب امیرالمومنین (ع)» نوشته ی سید بزرگوار حضرت «عبدالعظیم حسنی» که در علم و عمل و عدالت و پاکدامنی از مردان بزرگ خاندان رسالت به شمار می رود و محضر امام هفتم تا امام دهم را درک نموده و از آنها احادیث بسیاری شنیده و نقل کرده است، همانطور که خطبه ها و کلمات علی علیه السلام را با اسناد پیوسته و صحیح در کتاب مزبور آورده است.

۵- «ماه کلمه» لامیرالمومنین علی بن ابی طالب (ع) گردآوری و نگارش دانشمند معروف اسلامی «ابوعثمان جاحظ»، متوفای سال «۲۵۵» هجری. سید رضی پاره یی از کلمات این کتاب را برگزیده و در «نهج البلاغه» ذکر کرده است.

جاحظ به کتاب «ماه کلمه» سخت علاقمند بوده است.

«خوارزمی» در کتاب خود «المناقب» از «احمد بن ابی طاهر» دوست و رفیق نزدیک جاحظ چنین نقل می کند: زمانی جاحظ به ما گفت: «در میان سخنان علی (ع) «صد کلمه» دید می شود که هر کدامش با هزار کلمه ی جالب و زیبای عرب برابری می کند.» سپس احمد می گوید: «من تا زمانی دراز از جاحظ تقاضا می کردم که: این صد کلمه را مدتی در اختیار من گذارد و یا برایم بخواند

و او نیز هر بار وعده می داد ولی بخل می ورزید و خود را به غفلت و فراموشکاری می زد تا آنکه در اواخر عمرش این «کلمات صدگانه» را بیرون آورد و به من داد.»

دانشمندان اسلامی بعد از قرن چهارم در زمینه ی سخنان علی (ع) دهها کتاب مستقل نوشته اند و ما در اینجا به پاره ای از آنها اشاره می کنیم:

۱- «نثر اللثالی» نگارش «امین الاسلام شیخ طبرسی» مفسر بزرگ شیعی، (متوفای سال ۵۴۸) این کتاب که به تاریخ ۱۳۱۲ هجری به چاپ رسیده، کلمات حضرت علی (ع) در آن به ترتیب «حرف الفباء» گردآوری شده است.

۲- «غرر الحکم و دررالکلم» نگارش «عبد الواحد آمدی».

از مقدمه ی این کتاب استفاده می شود که نگارنده به علت اینکه جاحظ از میان سخنان ارزشمند و فراوان علی (ع) فقط «صد کلمه» آن را انتخاب کرده و سایر کلمات

(صفحه ۳۰)

آن حضرت را از نظر دور داشته است با تلاشی پیگیر قسمت عمده ی سخنان کوتاه کلمات قصار- امام را جمع آوری و سپس آنها را به ترتیب «الفباء» نگاشته است.

تا به حال چندین شرح و ترجمه بر این کتاب نوشته اند و هم اکنون با تیراژ بسیار در دسترس دانش پژوهان قرار دارد.

۳- «استخراج الوقایع المستقبلة من کلام امیرالمومنین (ع)» نگارش دانشمند فقیه شیخ جمال الدین «ابن فهد حلی» متوفای «۸۴۱» هجری.

این کتاب درباره ی اسرار نهان و پیشگویی هایی است که «ابن فهد» از سخنان ایراد شده ی علی (ع) بعد از شهادت «عمار یاسر» استفاده نموده است.

۴- «الصحیفه العلویه و التحفه المرتضویه» نوشته ی عبدالله بن صالح سماهیجی بحرانی، (۲) (متوفای سال ۱۱۳۵ هجری) این کتاب مجموعه یی از دعاها ی علی (ع) است که از حیث مدرک و سند نزد مولف معتبر بوده

و تاکنون چندین بار در ایران به چاپ رسیده است.

۵- هدی و نور من کلام امیرالمومنین علی بن ابی طالب، تالیف شیخ «ثروت منصور هیکل» مصری.

این کتاب شامل ۷ بخش است بدین ترتیب:

۱- شناسائی خدا

۲- توصیف آفریده های زمین و آسمان.

۳- بعثت پیغمبران

۴- جلوگیری از بدعتها، یاد مرگ...

۵- نکوهش اهل تکبر.

۶- تلاش برای دنیا، نه دلبستگی به آن.

۷- کلماتی که به صورت شعر و نثر در زمینه های سفارش و اندرز، دعا و مناجات از آن حضرت به دست ما رسیده است. رئیس دانشگاه «الازهر» آن عصر، شیخ «محمد خضر حسین» نیز بر این کتاب مقدمه یی نگاشته است. (۳).

(صفحه ۳۱)

(۱) یعنی: «سخنرانیهای علی (ع) روی منبر...».

(۲) وی اهل «سماهیچ» یکی از دهات «بحرین» است.

(۳) در این زمینه تحقیقات وسیعتری توسط محققان دیگری انجام گرفته و تعداد بیشتری از کتابهایی که سخنان امیرالمومنین را گرد آورده اند، جمع آوری شده و در سلسله انتشارات کنگره ی هزاره ی نهج البلاغه به وسیله بنیاد نهج البلاغه چاپ و منتشر شده است.

شرحهای نهج البلاغه

(صفحه ۳۲)

از نخستین زمانی که نسخه های کتاب «نهج البلاغه» به دست مردم خصوصا گروه دانشوران رسید اندیشه ها و قلمها را تحریک تازه ای بخشید و همواره مورد بحث پژوهش محافل علمی قرار گرفت به طوری که در زمان «گردآورنده اش»- سید رضی-

علامه دانشمند سید «علی بن ناصر» نخستین شرح را بر آن نوشت.(۱).

علامه شیخ محمدرضا کاشف الغطاء (۲) می گوید: «تا امروز (سال ۱۳۶۰ هجری قمری) به ۶۶ شرح که از طرف دانشمندان بزرگ اسلامی بر «نهج البلاغه» نوشته شده دست یافته ام و این به غیر از شرحهایی می باشد که بر قسمتی از خطبه ها نوشته اند و قطعا از ۹۰ شرح کمتر نیست.» پاره یی از دانشمندان گفته اند: «تا به حال

صد شرح برای نهج البلاغه نگارش یافته است.»

عبد الزهراء خطیب در جلد اول «مصادر نهج البلاغه» تا ۱۰۱ کتاب را که پیرامون شرح «نهج البلاغه» نگارش یافته برشمرده است و تمامی آنها را می شناسد. ما در اینجا نمونه یی از آن کتابها را می آوریم:

۱- «شرح نهج البلاغه» تالیف «عزالدين، ابن ابی الحديد» معتزلی متوفای «۶۵۶» هجری قمری.

این کتاب از معروفترین و سودمندترین شرحهایی است که تاکنون به زبان عربی بر «نهج البلاغه» نوشته شده و با تیراژی قابل توجه، چاپ و در اختیار اهل دانش قرار گرفته است.

(صفحه ۳۳)

این شرح در ۲۰ جلد است و با وجود اهمیت و امتیازات فراوانی که دارد نگارنده روی تعصب «سنی گری» برای عذرخواهی و تبرئه کردن، غاصبین مقام رهبری امت و جانشینی رسول اکرم (ص)، زیاد دست و پا کرده است.

۲- «شرح نهج البلاغه» تالیف «کمال الدین، ابن میثم بحرانی» دانشمند و فقیه و فیلسوف بزرگ شیعی (م ۶۷۹ هجری). وی دوست و معاصر «خواجه نصیرالدین طوسی» بوده است و گویند: ابن میثم در فقه استاد خواجه نصیر و خواجه در فلسفه، استاد ابن میثم بوده است.

این شرح بسیار سودمند نیز به زبان عربی است.

۳- «شرح نهج البلاغه» نگارش «مولا محمد صالح قزوینی» از دانشمندان قرن یازدهم هجری و آن شرحی است مفید و به زبان فارسی.

۴- «شرح نهج البلاغه» به زبان فارسی نگارش «محمدباقر لاهیجی اصفهانی» در ۲ جلد که جلد دوم آن در تاریخ «۱۲۲۶» هجری قمری پایان یافته و هر دو جلدش در تهران سال «۱۳۱۷» قمری به چاپ رسیده است.

۵- «شرح نهج البلاغه» به زبان عربی، نگارش استاد «شیخ محمد عبده مصری» متوفای سال «۱۳۳۳» هجری قمری و آن شرحی است جالب که در زمان حیات مولف به چاپ

رسیده و سپس به انضمام مطالبی که شاگردانش و یا سایر دانشمندان بر آن افزوده اند، بارها چاپ و منتشر گردیده است.

۶- «منهاج البراعه» به زبان عربی، تالیف علامه «سید حبیب الله خوبی» (متوفای ۱۳۲۴ هجری قمری) این کتاب از شروح مفصل و سودمندی است که در ۲۰ جلد نگارش یافته. ولی با کمال تأسف مولف پیش از آنکه شرح را به پایان برساند، درگذشت.

بقیه ی آن به وسیله ی استاد، حسن حسن زاده ی آملی و شیخ محمدباقر کمره یی تکمیل شده است.

۷- «نهج الصباغه فی شرح نهج البلاغه» تالیف: علامه ی محقق «حاج شیخ محمد تقی تستری». ۱۲ جلد آن تاکنون به وسیله ی مکتبه الصدر منتشر شده است.

۸- «ترجمه و شرح نهج البلاغه» تالیف: «استاد علامه ی محمدتقی جعفری»، تا

(صفحه ۳۴)

کنون ۶ جلد از آن به وسیله ی دفتر نشر فرهنگ اسلامی منتشر شده است.

۹- «فی ظلال نهج البلاغه»، تالیف مرحوم «استاد شیخ محمد جواد مغیته»، در ۴ جلد به وسیله ی: دارالعلم للملایین بیروت چاپ و منتشر شده است.

(صفحه ۳۵)

صفحه ۳۲، ۳۳، ۳۴، ۳۵.

(۱) «مصادر نهج البلاغه صفحه ۲۴۸»، البته مولف کتاب «ریاض العلماء»، قطب الدین راوندی را اولین شارح نهج البلاغه می شمرد و نیز «محدث نوری» در کتاب «مستدرک» و «محدث قمی» در کتاب «الکنی و الالقاب» ابوالحسن بیهقی را اولین کسی می دانند که «نهج البلاغه» را شرح کرده است، ولی چون مولف کتاب «مصادر نهج البلاغه» دانشمند متتبع «سید عبد الزهراء خطیب» در این مورد تحقیق بیشتر و بررسی وسیعتری نموده و کتابهای فوق را نیز دیده است، می توان نظر وی را ترجیح داد و نخستین نویسنده ی شرح نهج البلاغه را «سید علی بن ناصر» دانست.

(۲) «الشریف الرضی» نگارش محمدرضا «کاشف الغطاء» صفحه ی ۱۲.

ترجمه های نهج البلاغه

(صفحه ۳۶)

از آنجا که

به «نهج البلاغه» پس از قرآن بیش از هر کتاب اسلامی دیگر، توجه کرده اند این کتاب به زبانهای گوناگون ترجمه شده است. به زبان فارسی:

تاکنون «نهج البلاغه» به هیچ زبانی به اندازه ی زبان فارسی ترجمه نشده است. ما از میان همه ی آنها- چه ترجمه های کهن و معاصر- به چند ترجمه اشارت می کنیم:

۱- ترجمه و شرح مختصر به حکم «سید علینقی فیض الاسلام که از شهرت به سزایی برخوردار است.

۲- «سخنان علی (ع)» به قلم مرحوم «جواد فاضل» که ترجمه یی است آزاد و شیوا از برگزیده ی کلمات و خطبه های نهج البلاغه، این ترجمه هم در میان نسل جوان و ادب دوستان فارسی زبان شهرت فراوانی دارد.

۳- ترجمه و شرح مختصری از قسمتی از نهج البلاغه، به قلم حضرت آیت الله مرحوم سید محمود طالقانی که کاری بسیار ارزنده و جالب می باشد.

۴- ترجمه ی دکتر اسداله مبشری. که قسمتی از آنها منتشر شده و در آینده ی نزدیک تمامی آن به وسیله ی دفتر نشر فرهنگ اسلامی منتشر خواهد شد.

۵- ترجمه ی محسن فارسی که فقط ترجمه ی آن بدون متن عربی به وسیله ی انتشارات امیرکبیر منتشر شده است.

۶- ترجمه و شرح مختصر از سپهر خراسانی که در ۳ مجلد به وسیله ی انتشارات اشرفی منتشر شده است. البته شرحها و ترجمه های «نهج البلاغه» هر یک به نوبه ی خود جالب و مفید و بعضی در سطح بسیار بلند علمی است که متناسب با خلا زمانهای نگارش بوده است و این واقعیتی است که در بستر زمان پیش می رود و شرایط هر زمان اقتضا می کرده است که شرحی در خور توانایی، بر این کتاب عظیم نوشته شود.

ولی اکنون دگرگونی و تحولی که در ادبیات و نگارش فارسی پدید آمده و

(صفحه ۳۷)

همچنین

افکار و نیازهایی که رویاروی جامعه و نسل معاصر است ایجاب می کند که از نو در کنار این دریای موج و بیکران بنشینند و گوهرهای جدید و تازه بی بیرون آورند تا سرمایه فکری جامعه گردد و نیازها را برآورد و مشکلات را بهترین راه گشا باشد و این هدفی است که بنیاد نهج البلاغه، در راه آن می کوشد و از خدای متعال یاری می طلبد.

«انه خیر موفق و معین»

به زبان انگلیسی:

آنچه که از ترجمه ی انگلیسی نهج البلاغه در دسترس می باشد:

۱- ترجمه یی است به قلم: «محمد عسگری جعفری» که در هندوستان چاپ و منتشر شده و اخیرا در تهران به وسیله ی کتابخانه ی «مسجد جامع چهلستون تهران» افسد و تکثیر شده است.

۲- ترجمه ی «سید علی رضا» در ۲ جلد با تصحیح دقیق و چاپ زیبا به وسیله ی موسسه جهانی خدمات اسلامی تهران منتشر شده است.

۳- ترجمه ی «مفتی جعفری حسین» در یک جلد با چاپی زیبا به وسیله ی مرکز بررسیهای اسلامی قم منتشر شده است.

به زبان اردو:

۱- «شرح النهج» در ۲ جلد به زبان اردو تالیف «سید ظفر مهدی هندی» که در هندوستان به چاپ رسیده است.

۲- «الاشاعه» به زبان اردو نوشته ی «سید اولاد حسن، امروهی» متوفای سال ۱۳۸، از دانشمندان بزرگ اسلامی هند.

۳- «شرح النهج» به زبان ایالت گجرات هند نگارش «غلامعلی مولوی هندی» نویسنده ی معروف هندوستان و مدیر مجله «راه نجات».

۴- «ترجمه ی نهج البلاغه» به زبان کراچی، ترجمه ی «حاج غلامعلی اسماعیل بهاونگری».

(صفحه ۳۸)

البته نهج البلاغه به زبان ترکی و بخشهایی از آن به زبانهای آلمانی، ایتالیایی و دیگر زبانها ترجمه شده است.

(صفحه ۳۹)

دست نویسهای نهج البلاغه

(صفحه ۴۰)

کتاب نفیس نهج البلاغه، از دیرباز مورد توجه و علاقه ی مخصوص مسلمانان بوده است و آنها از هر

وسیله و طریقه ی ممکن در راه حفظ و نشر و استفاده ی از آن می کوشیده اند.

در حوزه های درسی بزرگ و کوچک کتاب پر ارج نهج البلاغه مورد بحث و مطالعه قرار می گرفت و شاگردان نزد اساتید خود آن را می خواندند و از آنان اجازه می گرفتند و بدان افتخار می کردند، آن دست خطها که اجازه نامه ی رسمی استفاده از آن کتاب بوده است هم اکنون موجود است و در کتاب «مصادر نهج البلاغه» (۱) و او از این نسخه یاد می کند.

۲- کمال الدین میثم بحرانی در شرحی که بر نهج البلاغه نوشته است از نسخه یی که به خط مرحوم سید رضی بوده استفاده کرده است.

۳- روانشاد علامه ی امینی مولف کتاب نفیس «الغدیر» نقل می کند که نسخه یی از نهج البلاغه را نزد یکی از بزرگان نجف اشرف دیدم که بر آن اجازه ی خطی مرحوم سید مرتضی برای بعضی از شاگردانش نوشته شده بود، این کتاب را حاج نعمان اعظمی خرید.

(صفحه ۴۱)

۴- نسخه خطی نهج البلاغه در مدرسه ی نواب مشهد مقدس.

۵- نسخه یی در کتابخانه ی آقای محیط طباطبائی که تاریخ کتابت آن سال «۵۱۲» هجری می باشد.

۶- نسخه یی در کتابخانه ی مدرسه ی فاضل خان، مشهد، تاریخ نگارش آن «۵۴۴» هجری می باشد. این کتاب به کتابخانه ی آستان قدس رضوی منتقل شده است.

۷- نسخه یی در کتابخانه ی «موزه عراقی» بغداد شماره ی (۳۵۶) کتب خطی.

۸- نسخه یی به خط سید حسن بن محمد، در کتابخانه ی سید یزدی در نجف اشرف، تاریخ نگارش «۶۳۱» هجری.

۹- نسخه یی در کتابخانه ی آیت الله حکیم در نجف اشرف. نگارش سید نجم الدین حسینی به تاریخ «۶۶۷» هجری.

۱۰- نسخه یی در کتابخانه ی طلعت پاشا در دارالکتب المصریه، شماره ی (۴۸۴۰) «ادب» نسخه ی بسیار جالب رنگین با تذهیب کاری.

۱۱- نسخه یی به خط خوشنویس مشهور «یاقوت

مستعصمی» که هم اکنون در کتابخانه ی آستان قدس رضوی موجود است، تاریخ کتابت «۷۰۱» هجری.

۱۲- نسخه یی به خط یاقوت در کتابخانه ی مدرسه حسینی «موصل».

۱۳- نسخه یی در مخزن کتابخانه ی «موزه عراق» بغداد، به تاریخ ۱۰ رمضان «۷۰۴» هجری.

۱۴- نسخه یی دیگر در کتابخانه ی «موزه ی عراق» به تاریخ اواخر محرم «۷۶۷» هجری.

۱۵- نسخه یی در کتابخانه ی «موزه ی عراق» به تاریخ ۵ شنبه ۲۶ محرم ۸۷۵.

۱۶- نسخه یی در کتابخانه ی «موزه ی عراق»، به تاریخ آخر ماه ذیحجه ی سال ۱۱۰۳.

۱۷- نسخه یی در کتابخانه ی «کونکرس» واشنگتن در جلد طلاکاری مینیاتور به تاریخ «۱۰۹۰» هجری.

۱۸- نسخه یی در کتابخانه ی «ظاهریه» دمشق (۹۱۸ ه) شماره ی کتب خطی (۷۷۵).

۱۹- نسخه یی دیگر در ظاهریه ی دمشق (۱۰۷۷ ه).

۲۰- نسخه یی در کتابخانه ی تقوی (۱۰۱۳).

(صفحه ۴۲)

۲۱- نسخه یی در کتابخانه دکتر حسین علی محفوظ (۱۰۵۹). (۲).

(صفحه ۴۳)

برخی از کتابهایی که پیش از نهج البلاغه سخنان امام امیرالمومنین (ع) در آنها آمده است:

۱- نام کتاب: خطب امیرالمومنین (ع) مولف: ابوسلیمان زید بن وهب

۲- نام کتاب: خطب امیرالمومنین (ع) مولف: مسعده بن صدقه

۳- نام کتاب: الخطبه الزهراء لامیرالمومنین (ع) مولف: ابومخنف

۴- نام کتاب: خطب امیرالمومنین (ع) مولف: اسماعیل بن مهران

۵- نام کتاب: خطب امیرالمومنین (ع) مولف: سید عبدالعظیم الحسنی

۶- نام کتاب: خطب علی (ع) مولف: ابراهیم بن الحکم

- ٧- نام كتاب: خطب اميرالمومنين (ع) مؤلف: محمد بن عمر بن واقد
- ٨- نام كتاب: خطب على (ع) مؤلف: نصر بن مزاحم
- ٩- نام كتاب: خطب على كرم الله وجهه مؤلف: هشام بن محمد
- ١٠- نام كتاب: خطب على و كتبه الى عماله مؤلف: المدائني
- ١١- نام كتاب: خطب اميرالمومنين (ع) مؤلف: صالح بن حماد
- ١٢- نام كتاب: ماه كلمه لاميرالمومنين (ع) مؤلف: الجاحظ
- ١٣- نام كتاب: رسائل اميرالمومنين (ع) و اخاره و حروبه مؤلف: ابراهيم بن

۱۴- نام کتاب: الخطب المعربات مؤلف: ابراهیم ثقفی

۱۵- نام کتاب: خطب امیرالمومنین (ع) مؤلف: ابراهیم بن سلیمان

۱۶- نام کتاب: خطب امیرالمومنین (ع) مؤلف: قاضی نعمان مصری

۱۷- نام کتاب: خطب امیرالمومنین (ع) مؤلف: عبدالعزیز بن یحیی

(صفحه ۴۴)

۱۸- نام کتاب: مواعظ علی (ع) مؤلف: جلودی

۱۹- نام کتاب: رسائل علی (ع) مؤلف: جلودی

۲۰- نام کتاب: کلام علی (ع) مؤلف: جلودی

۲۱- نام کتاب: الملاحم مؤلف: جلودی (۳).

(۱) ج ۱ ص ۲۴۰.

(۲) مصادر نهج البلاغه ج ۱ ص ۲۳۸-۲۲۵.

(۳) نام دستنویسهای دیگری نیز جمع آوری شده که در رساله یی از سوی کنگره ی هزاره ی نهج البلاغه منتشر شده است.

مصادر نهج البلاغه ج ۱ ص ۳۸. در این باره نیز رساله ی جداگانه یی در سلسله انتشارات کنگره ی هزاره ی نهج البلاغه منتشر شده است.

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند؟

سوره زمر / ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ. ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفاً علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب «مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱. بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)
۲. تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی
۳. جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه، تبلت ها، رایانه ها و ...
۴. سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو
۵. گسترش فرهنگ عمومی مطالعه
۶. زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱. عمل بر مبنای مجوز های قانونی
۲. ارتباط با مراکز هم سو
۳. پرهیز از موازی کاری

۴. صرفا ارائه محتوای علمی

۵. ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱. چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲. برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳. تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴. تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵. ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶. تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷. راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸. طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹. برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰. برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

JAVA.۱

ANDROID.۲

EPUB.۳

CHM.۴

PDF.۵

HTML.۶

CHM.۷

GHB.۸

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

ANDROID.۱

IOS.۲

WINDOWS PHONE.۳

WINDOWS.۴

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

در پایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نمایم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آواده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک ۱۲۹/۳۴ - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۰۲۱ - ۸۸۳۱۸۷۲۲

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

مرکز تحقیقاتی و ترجمانی

اصفهان

خانه کتاب

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

